

Tieslietu ministrija

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1536; tālr.: 67036801, 67036716, 67036721; fakss: 67210823, 67285575;
e-pasts: pasts@tm.gov.lv; www.tm.gov.lv

Rīgā

01.12.2022 Nr. 1-17/3531

Uz 08.11.2022. Nr. 1-8/27

Latvijas Republikas tiesībsargam

Par cietušā statusu bērnam administratīvā pārkāpuma procesā

Tieslietu ministrijā saņemta Latvijas Republikas tiesībsarga 2022. gada 8. novembra vēstule Nr. 1-8/27, kurā Tieslietu ministrija aicināta izvērtēt nepieciešamību uzlabot Administratīvās atbildības likumā (turpmāk – AAL) ietvertās tiesību normas, paredzot, ka:

- 1) administratīvā pārkāpuma procesā bērns, pret kuru vērsts administratīvs pārkāpums, ir atzīstams par cietušo bez likumiskā pārstāvja iesnieguma;
- 2) uzsākot administratīvā pārkāpuma procesu par administratīvo pārkāpumu pret bērnu, ikvienā gadījumā ir jāizvērtē likumiskā pārstāvja spējas bērna pārstāvībai, īpaši izvērtējot, vai vecākam nav lojalitātes konflikts ar iespējamo pāridarītāju;
- 3) bērna likumiskajiem pārstāvjiem ir tiesības saņemt lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā, kas skar viņa bērnu;
- 4) bērna likumiskajiem pārstāvjiem ir tiesības pārsūdzēt lēmumu par soda piemērošanu vai administratīvā pārkāpuma procesa izbeigšanu.

1. Cietušā brīvprātīga piedalīšanās procesā

Cietušais savas tiesības administratīvā pārkāpuma procesā īsteno brīvprātīgi un pašā izraudzītā apjomā (AAL 44. panta otrā daļa). Tiesību neizmantošana nekavē administratīvā pārkāpuma procesu. Arī gadījumā, kad acīmredzami no pārkāpuma cietusī persona ziņo iestādei par likumpārkāpumu, bet atsakās kļūt par cietušo, tas ir jārespektē un tas nedrīkst kavēt administratīvā pārkāpuma procesu. Šādos gadījumos faktiski cietusī persona var piedalīties administratīvā pārkāpuma procesā kā liecinieks.¹

Tādējādi personas kā cietušā iesaiste administratīvā pārkāpuma procesā ir brīvprātīga. Tāda pati pieeja ir kriminālprocesā.² Neskatoties uz to, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 96.¹ panta pirmās daļas 1. punktu nepilngadīgais ir īpaši aizsargājams cietušais, tas neatceļ prasību pēc

¹ Putra I. 6. nodaļa. Personas statuss administratīvā pārkāpuma procesā. Skaidrojumi. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 211. lpp.

² Izņēmums ir noteikts Kriminālprocesa likuma 96. panta trešajā daļā: "Ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, personu atzīst par cietušo bez tās piekrišanas."

piekrišanas atzīšanai par cietušo. Persona, kura nav vēlējusies tikt atzīta par cietušo, nevar tikt atzīta arī par īpaši aizsargājamu cietušo.³

2. Lēmums par cietušā statusa piešķiršanu

AAL 126. panta pirmā daļa noteic, ka lēmumu par cietušā statusa piešķiršanu pieņem uz personas lūguma pamata. Amatpersona vai augstāka amatpersona informē personu par tās tiesībām izteikt šādu lūgumu.

Personas informēšanas par iespējām izteikt šādu lūgumu pienākums ir attiecināms ne tikai uz amatpersonu, bet arī uz augstāko amatpersonu (AAL 126. panta pirmā daļa). Tas nozīmē, ka, ja augstākai amatpersonai kļūst zināma persona, kurai nodarīts kaitējums ar administratīvo pārkāpumu, tai ir pienākums informēt šo personu par tās tiesībām lūgt piešķirt tai cietušā statusu.⁴

Likuma mērķis nav iesaistīt procesā personu bez tās gribas. Tāpēc personai ir jāizsaka vēlme, lai tai piešķir cietušā statusu. Ja persona faktiski ir cietusi administratīvā pārkāpuma izdarīšanas rezultātā, taču neizsaka lūgumu piešķirt tai cietušā procesuālo statusu, personai ir piešķirams liecinieka statuss. Taču ir jāapzinās, ka ne visas personas, kas ir faktiskie cietušie, ir spējīgas orientēties procesuālajās tiesību normās un zināt par tiesībām izteikt lūgumu piešķirt cietušā statusu. Tāpēc likumdevējs ir paredzējis, ka amatpersonai un augstākai amatpersonai ir pienākums informēt personu par tās tiesībām izteikt šādu lūgumu (AAL 126. panta pirmā daļa).⁵

Ja amatpersona vai augstāka amatpersona iegūst ziņas par to, ka lietā varētu būt cietušais, tai ir jāinformē šī persona par tiesībām iegūt cietušā procesuālo statusu. Tas, ka amatpersona informē personu par šādu iespēju, nenozīmē, ka, izvērtējot personas lūgumu, nevar tikt pieņemts lēmums par atteikumu piešķirt cietušā statusu. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka amatpersonai un augstākai amatpersonai noteiktais pienākums nenozīmē, ka tai ir jāvelta savi resursi, lai pārbaudītu, vai lietā nav neviena cietušā. Proti, amatpersonai un augstākai amatpersonai nav "jāmeklē cietušais", ja konkrētas lietas apstākļos tas nav pietiekami ātri konstatējams. Taču situācijā, kad amatpersona skaidri redz, ka lietā ir cietušais, nav pieļaujama situācija, ka amatpersona šo faktu ignorē.⁶

Likums nenoteic, kādā formā persona informējama par tās tiesībām pieteikties par cietušo, proti, mutvārdos vai rakstveidā. Šīs normas mērķis bija nodrošināt privātpersonu plašāku informēšanu par tās tiesībām, nevis paredzēt vēl vienu procesuālo lēmumu. Tāpēc atsevišķa procesuālā dokumenta sagatavošana šajā gadījumā nebūtu lietderīga. Ja amatpersona vai augstāka amatpersona paziņo personai par tās tiesībām mutvārdos, šo faktu var fiksēt, piemēram, lēmumā par administratīvā pārkāpuma procesa uzsākšanu. Gadījumā, ja mutvārdu saziņa nav iespējama, bet no lietas materiāliem amatpersona gūst pārlicību par to, ka lietā varētu būt cietušais, amatpersonai vai augstākai amatpersonai ir iespēja nosūtīt faktiskajam cietušajam rakstveida informāciju vai, ja ir iespējams, sazināties ar to kādā citā veidā. Šī pienākuma īstenošanas kārtība ir iestādes iekšējās darba organizācijas jautājums.⁷

AAL noteic, ka persona var pieteikties lietā par cietušo līdz administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanas pabeigšanai iestādē (AAL 126. panta piektā daļa), proti, līdz brīdim, kad augstāka amatpersona ir pabeigusi lietas izskatīšanu. Taču, ja objektīvu apstākļu dēļ persona nav varējusi laikus pieteikties par cietušo un lieta atrodas izskatīšanā tiesā, tiesai būtu jābūt iespējai

³ Strada-Rozenberga K. 96.¹ pants. Īpaši aizsargājams cietušais. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniska monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 343. lpp.

⁴ Laveniece-Straupmane N. Izmaiņas administratīvā pārkāpuma procesā iestādē. *Jurista Vārds*, 17.12.2019., Nr. 50/51/52, 43. lpp.

⁵ Laveniece-Straupmane N. 16. nodaļa. Administratīvā pārkāpuma lietas sagatavošana izskatīšanai. Skaidrojumi. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 397. lpp.

⁶ Turpat.

⁷ Turpat, 397.-398. lpp.

atzīt personu par cietušo.⁸ Lai arī AAL tiešā tekstā tāds regulējums nav atrodams, tiesai nevajadzētu rīkoties formāli, bet gan izskaidrot personai tās tiesības lūgt noteikt procesa dalībnieka statusu, piešķirt statusu un ļaut iesaistīties procesā tikai tiesvedības stadijā.⁹ Tomēr, lai arī likumdevējs nav iecerējis vispār izslēgt iespēju cietušajam administratīvā pārkāpuma procesā iesaistīties tikai tiesvedības stadijā, AAL mērķis ir motivēt cietušo personu savas tiesības izmantot laikus, lai visi lietā svarīgie apstākļi tiktu noskaidroti jau procesā iestādē. To sekmē AAL 126. panta pirmajā daļā amatpersonai vai augstākai amatpersonai noteiktais pienākums informēt personu par tās tiesībām izteikt lūgumu piešķirt tai cietušā statusu.¹⁰

3. Nepilngadīgā cietušā pārstāvis

AAL 55. panta pirmā daļa noteic prioritāru secību personām, kuras var būt par nepilngadīgās personas pārstāvi administratīvā pārkāpuma procesā: 1) viens no likumiskajiem pārstāvjiem (vecāki, aizbildņi, audžuģimene, bērnu aprūpes iestādes pilnvarota persona); 2) viens no vecvecākiem; 3) pilngadīgs brālis vai māsa; 4) bērnu tiesību aizsardzības iestādes pārstāvis.

Būtisks regulējums ir ietverts šā panta otrajā daļā, proti, ja likumiskais pārstāvis nespēj pilnvērtīgi pārstāvēt nepilngadīgās personas intereses, amatpersona, augstāka amatpersona vai tiesa pieaicina citu pārstāvi, ņemot vērā konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt nepilngadīgās personas intereses un ievērojot šā panta pirmajā daļā noteikto prioritāro secību.

Tādējādi, lemjot par nepilngadīgā cietušā pārstāvi, jāņem vērā gan AAL 55. panta pirmajā daļā noteiktā secība, gan arī attiecīgo personu iespējas un vēlēšanās patiesi aizsargāt nepilngadīgā intereses. Nepilngadīgā tuviniekiem nevar cietušā pārstāvja statusu piešķirt pretēji viņu gribai. Tā rezultātā netiks nodrošināta pārstāvības būtība – patiesa interese par bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.¹¹

4. Cietušā statusa nozīme

Cietušā statuss administratīvā pārkāpuma procesā šobrīd pamatā saistāms ar morāla gandarījuma iespēju.¹² Kā tas noteikts AAL 34. panta otrajā daļā, personai, kurai ar administratīvo pārkāpumu nodarīts kaitējums, ir tiesības no pārkāpuma izdarītāja prasīt kaitējuma atlīdzinājumu Civilprocesa likumā paredzētajā kārtībā. Tāpat administratīvā pārkāpuma esība un cietušā piedalīšanās administratīvā pārkāpuma procesā izšķiroši neietekmē iespējas prasīt kaitējuma atlīdzinājumu.¹³ Turklāt administratīvā pārkāpuma procesā konstatētajiem faktiem nav arī prejudiciālas nozīmes civiltiesiska strīda izskatīšanā.¹⁴

⁸ Laveniece-Straupmane N. 16. nodaļa. Administratīvā pārkāpuma lietas sagatavošana izskatīšanai. Skaidrojumi. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 398. lpp.

⁹ Putra I. Administratīvā pārkāpuma process arī tiesās uz pārmaiņu sliekšņa. *Jurista Vārds*, 17.12.2019., Nr. 50/51/52, 56. lpp.

¹⁰ Putra I. 6. nodaļa. Personas statuss administratīvā pārkāpuma procesā. Skaidrojumi. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 210. lpp.

¹¹ Sal.: Strada-Rozenberga K. 104. pants. Personas, kuras var būt cietušā – fiziskās personas pārstāvis. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniska monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 364. lpp.

¹² Kalniņa V. Administratīvo pārkāpumu tiesību sistēmas reforma – domāšanas reforma. *Jurista Vārds*, 15.11.2016., Nr. 46, 16. lpp.

¹³ Vienīgi pievēršama uzmanība AAL 34. panta otrajā daļā noteiktajam, ka, pieprasot atlīdzinājumu civiltiesiskā kārtībā, cietušais ir atbrīvots no valsts nodevas. Arī Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 4. punkts noteic, ka no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos atbrīvoti prasītāji prasībās par noziedzīga nodarījuma vai administratīvā pārkāpuma rezultātā radušos zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu.

¹⁴ Danovskis E. Cietušā institūts administratīvo pārkāpumu procesā. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 100. Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 381. lpp.

Administratīvās atbildības sistēma nav tieši paredzēta atsevišķu personu tiesību aizsardzībai.¹⁵ Tās mērķis ir aizsargāt pastāvošo tiesisko iekārtu, pārvaldes kārtību un sabiedrisko kārtību kopumā (AAL 1. pants). Administratīvo sodu tiesības ir valsts pārvaldei (izpildvarai) piešķirts līdzeklis, lai tā nodrošinātu citu tiesību normu īstenošanu un efektivitāti. Tādējādi administratīvo sodu tiesības ir administratīvo tiesību palīgnozare, kuras jēga ir ne tik daudz sodīt, cik atturēt no tiesību normu pārkāpumiem un palīdzēt valsts pārvaldei īstenot tās pamatfunkcijas.¹⁶

Šie un citi apsvērumi jau ilgāku laiku ir raisījuši diskusijas par cietušā statusa nepieciešamību un nozīmi administratīvā pārkāpuma procesā. AAL tapšanas laikā tika uzsvērts, ka šis process nav domāts, lai risinātu privāttiesiskas attiecības. Tādēļ cietušā statusa nozīmei administratīvā pārkāpuma procesā nevajadzētu būt sevišķi lielai.¹⁷ Vēlāk diskusijās izskanēja viedoklis, ka cietušā lomu administratīvā pārkāpuma procesā vajadzētu mazināt. Personu administratīvajā sodīšanā ir ieinteresēta valsts, nevis privātpersonas.¹⁸ Šobrīd sastopams viedoklis, ka cietušais administratīvā pārkāpuma procesā faktiski ir tikai skatītājs ar lēmuma pārsūdzēšanas tiesībām un jāapsver, vai šis institūts vispār ir nepieciešams. Minimums esot atteikšanās no cietušā tiesībām pārsūdzēt lietā pieņemto lēmumu.¹⁹

Līdz ar to administratīvā pārkāpuma procesa attīstības kontekstā primāri vērtējamais jautājums ir par to, vai cietušā statuss vispār ir saglabājams, tikmēr atturoties no būtiskām pārmaiņām šā statusa regulējumā.

Kas attiecas uz cietušā tiesībām iesniegt sūdzību par lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā, tad administratīvo pārkāpumu tiesību doktrīnā pamatā sastopami kritiski viedokļi. Šobrīd cietušajam attiecībā uz tiesībām pārsūdzēt amatpersonas lēmumu, ar kuru tiek pabeigta administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšana, nav noteikti nekādi ierobežojumi. Tādējādi tiek akceptēta cietušā subjektīvā interese sodīt pārkāpēju, un tas īsti neatbilst administratīvā pārkāpuma procesa pamatprincipiem.²⁰ Cietušā interese panākt citas personas administratīvo sodīšanu var būt pamatota ar to, lai no aizskārēja saņemtu gandarījumu par aizskārumu un atturētu aizskārēju no turpmākiem aizskārumiem. Tomēr gandarījums par aizskārumu (faktiski – atriebības izjūta) ir sadzīviska interese. Savukārt procesa uzsākšanas lietderība un arī tas, vai sods var atturēt pārkāpēju no turpmākiem aizskārumiem, ir valsts pārvaldes rīcības brīvības jautājumi. AAL cietušajam pamatoti nav subjektīvo tiesību ne prasīt procesa uzsākšanu, ne pārsūdzēt lēmumu atteikties ierosināt procesu. Taču citviet AAL nav konsekvents attiecībā uz cietušā tiesībām pārsūdzēt lēmumus. Šādu tiesību esībai šobrīd nav attaisnojuma. Lai sasniegtu AAL sistēmai iederīgu risinājumu, minimums ir atteikties no cietušā tiesībām pārsūdzēt lietā pieņemto lēmumu.²¹

5. Iespējamie risinājumi

Ievērojot iepriekš minēto, administratīvās atbildības sistēmai un sodu tiesību sistēmai kopumā neatbilstošs būtu risinājums paredzēt, ka nepilngadīgajai personai automātiski piešķir cietušā statusu administratīvā pārkāpuma procesā, proti, bez tās pārstāvja izteikta lūguma vai piekrišanas. Turklāt cietušā statusa esībai ir praktiska nozīme vienīgi tad, ja nepilngadīgā pārstāvis

¹⁵ Neskatoties uz to, dažādu apstākļu dēļ joprojām pastāv atsevišķi administratīvie pārkāpumi, kur saikne ar individuālas personas aizsardzību ir izteikta.

¹⁶ Administratīvo sodu tiesības. *Jurista Vārds*, 07.11.2017., Nr. 46, 78. lpp.

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Kāds būs administratīvās atbildības jaunais regulējums. *Jurista Vārds*, 29.01.2019., Nr. 4, 8. lpp.

¹⁹ Danovskis E. Cietušā institūts administratīvo pārkāpumu procesā. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 100. Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 382. lpp.

²⁰ Putra I. 20. nodaļa. Lēmuma pārsūdzēšana augstākai amatpersonai administratīvā pārkāpuma lietā. Skaidrojumi. Grām.: Administratīvo pārkāpumu tiesības. Administratīvās atbildības likuma skaidrojumi. Sagatavojis autoru kolektīvs. E. Danovska un G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 447. lpp.

²¹ Danovskis E. Cietušā institūts administratīvo pārkāpumu procesā. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 100. Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 382. lpp.

aktīvi izmanto cietušā tiesības. Ja persona nav izrādījusi vēlmi pārstāvēt bērna intereses, tad nav arī nozīmes piešķirt cietušā statusu. Šāda statusa neesība būtiski neietekmē nedz administratīvā pārkāpuma procesu, nedz arī iespējamu civiltiesisku prasību par kaitējuma atlīdzināšanu.

AAL ir noteikts personas, kura veic administratīvā pārkāpuma procesu, pienākums izvērtēt, vai likumiskais pārstāvis spēj pilnvērtīgi pārstāvēt nepilngadīgās personas intereses. Pretējā gadījumā tā pieaicina citu pārstāvi, ņemot vērā konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt nepilngadīgās personas intereses un ievērojot likumā noteikto prioritāro secību. Tāpat ir tiešā tekstā noteikts pienākums informēt personu par tās tiesībām izteikt lūgumu par cietušā statusa piešķiršanu. Ja praksē amatpersonas šos pienākumus nepilda vai pilda nepienācīgi, tad tas nav tiesību jaunrades, bet gan tiesību piemērošanas jautājums. Normatīvo tiesību aktu sagatavošana un pieņemšana nav vienīgais un parasti arī ne efektīvākais risinājums. Tā vietā var izmantot, piemēram, informatīvus vai izglītojošus pasākumus,²² pat ja īstermiņā tie nesniedz acīmredzamu rezultātu.

Saistībā ar minētajiem jautājumiem primārais konceptuālais jautājums, kas būs jārisina Tieslietu ministrijai, ir par cietušā statusa saglabāšanu administratīvā pārkāpuma procesā. Tīkmēr citas izmaiņas, kas skar cietušā statusu vai faktiski cietušo personu, nebūtu veicamas.

Valsts sekretāra vietniece
tiesību politikas jautājumos

A. Smiltēna

Vilcāns 67036901
Sandis.Vilcans@tm.gov.lv

---

²² Vadlīnijas tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes novērtēšanai un novērtējuma ziņojuma sagatavošanai Vienotajā tiesību aktu izstrādes un saskaņošanas portālā. Rīga: Valsts kanceleja, 2021, 11. lpp.